

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ МОДЕЛІ ПЕДАГОГІКИ ДЗВОНАРСТВА У ВИХОВАННІ ШКОЛЯРІВ

THEORETICAL BACKGROUND OF USING THE MODEL OF BELL-RINGING PEDAGOGY IN EDUCATING OF SCHOOLCHILDREN

У статті обґрунтовано теоретичні засади використання моделі педагогіки дзвонарства в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти. Проблеми у вихованні підростаючої особистості, а також потреба удосконалення освітніх технологій зумовлюють пошук нових шляхів їх вирішення через використання різних засобів. Серед них виділяємо педагогічну сутність засобів дзвонарської культури, відродження її звичаїв і традицій, що формують загальнолюдські цінності та є складовою частиною ментальності української нації.

З-поміж наявних видів мистецтв дзвонарське посідає особливе місце, адже воно є своєрідним способом відображення дійсності у звучанні дзвонів. За допомогою цього передаються емоції, настрої і думки особистості, пізнаються загальнолюдські й особистісні цінності, пов'язані з природою, людиною, предметами навколишнього світу, формується її світогляд.

У руслі започаткованого дослідження виокремлено етнопедагогічний потенціал дзвонарства та проаналізовано його значення у виховній роботі зі школярами. Розкрито й обґрунтовано зміст дзвонарського мистецтва в контексті проєктованої мети і завдань виховання підростаючої особистості його засобами. Ураховуючи особливості виховного процесу, схарактеризовано закономірності та визначено принципи, якими керується педагогіка дзвонарства. До її методологічних функцій віднесено виховну, освітню, оздоровчу, естетичну. Визначено основні напрями виховання підростаючої особистості засобами дзвонарства: моральне, духовне, національне, поліхудожнє, естетичне, валеологічне.

Окреслені шляхи використання складових частин дзвонарської культури у навчально-виховній роботі зі школярами сприятимуть їхньому всебічному і гармонійному розвитку, зокрема формуванню мистецьких смаків, способів самостійного вираження ідей, досвіду і почуттів за допомогою цього виду мистецтва.

Ключові слова: виховний процес, дзвонарське мистецтво, педагогіка дзвонарства, школярі.

Theoretical principles of using the model of bell-ringing pedagogy in the educational process of the secondary education institutions have been justified in the article. The problems in educating of adolescents as well as the need of improving the educational technologies determine the search for new ways of solving them through the use of various means. Among them we highlight pedagogical essence of the means of bell-ringing culture, the revival of its customs and traditions, which form common human values and are a component of the Ukrainian nation's mentality. Among the existing arts the bellringing takes a special place because it is a peculiar way of reflecting reality in bell sounding. Due to this the individual's emotions, mood and thoughts are transmitted, human and personal values related to the nature, human, objects of the outside world are recognized, and the outlook is formed.

In the line of the research ethno-pedagogical potential of bell-ringing has been highlighted and its importance in educational work with schoolchildren has been analyzed. The contents of bell-ringing art in the context of the projected purpose and tasks of educating the adolescents by its means have been revealed and justified. Taking into account the peculiarities of the educational process, the regularities have been characterized and the principles, bell-ringing pedagogy is managed by, have been defined. Its methodological functions include educational, wellness, aesthetic. The basic directions of educating the growing personality by means of bell-ringing have been determined: moral, spiritual, national, poly-artistic, aesthetic, valeological.

The outlined ways of using the components of bell-ringing culture in educational work with schoolchildren will promote their comprehensive and harmonious development, in particular the formation of artistic tastes, ways of independent expressing their ideas, experiences and feelings with the help of this type of art.

Key words: educational process, bell-ringing art, bell-ringing pedagogy, schoolchildren.

УДК 780.633.1;37.091.212;37.011.32
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-38>

Ільчук Л.П.,

канд. пед. наук,
ст. викладач кафедри мистецьких
дисциплін та методик їх викладання
Кременецької обласної
гуманітарно-педагогічної академії
імені Тараса Шевченка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Виховання зростаючої особистості дитини – процес багатовекторний і довготривалий. Важливою умовою підвищення його ефективності є удосконалення змісту освіти шляхом використання системи педагогічних засобів усебічного формування індивіда. У їхній сукупності важливе місце належить дзвонарському мистецтву, яке упродовж віків зумовлювало розвиток української музичної культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемі виховання особистості присвятили свої праці низка науковців. Його морально-духовний аспект розглядали І. Бех, О. Вишневський, Л. Дмитренко, В. Ісаєва, Т. Ільїна, В. Колкунова,

І. Карпенко, О. Климишин, Л. Степаненко, Л. Ороновська, Е. Помиткін, Ю. Підборський, О. Сухомлинська, Т. Ткачук та ін. Поліхудожній розвиток школярів вивчали О. Гайдамака, О. Ільченко, Л. Масол, Г. Падалка, Т. Рейзенкінд, О. Рудницька, Г. Шевченко, О. Щолокова, Б. Юсов та ін.

Аналіз джерелознавчих і дослідницьких студій XIX–XX ст. в Україні, а також результати практичного досвіду дозволяють нам стверджувати про зростання престижу вивчення дзвонарства і зародження на цій основі національної кампанології. Як наголошує Б. Кіндратюк, науковці вже звернули увагу не лише на окремі пам'ятки дзвонівдівництва, а й на їхні реквізиції, канонічне застосування

дзвонів, значення споруд для них і мистецтво дзвоніння [3, с. 38–39]. У педагогічному контексті дзвонарське мистецтво почасти студіювали О. Бузова, Б. Кіндратюк, С. Литвин-Кіндратюк, Л. Московчук, С. Семко.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Безсумнівно, на сучасному етапі розвитку педагогіки ще недостатньо приділена увага науковців і педагогів використанню в освітньому процесі етнопедагогічних надбань української кампанології.

Мета статті. Поверхова дослідженість проблеми, зростаючі вимоги українського суспільства до рівня вихованості дитини, а також потреби учителів-практиків у нових освітніх технологіях визначили мету нашої публікації.

Виклад основного матеріалу. Дзвони є унікальним явищем матеріальної та духовної культури українського народу, важливими пам'ятками писемності, музичними інструментами з групи ідіофонів, а також високомайстерними витворами художнього відливання, механічних систем, що загалом творить їхню обов'язковість між належностями церковного храму [3, с. 8]. Українська кампанологія як порівняно молода наука вивчає різні аспекти побутування дзвонів – від виготовлення та функціонування до відображення їх у народній культурі, творчості майстрів візуальних мистецтв, письменників і композиторів [2, с. 1].

Наголошуючи на освітніх можливостях дзвонарства в педагогічній роботі зі школярами, зазначимо, що в науці ця проблема є відносно новою. Педагогіку дзвонарства тлумачимо як освітньо-виховні можливості складових частин дзвонарської культури, її структурної моделі (виготовлення бил, клепал, відливання дзвонів, будівництво споруд для них, збереження та розповсюдження дзвонів, функціонування дзвонарства в суспільно-побутовій, церковно-сакральній і народно-обрядовій сферах, підготовка дзвонарів і мистецтво творення ними дзвонарських композицій, відображення дзвонарства в народній культурі, красному письменстві, візуальних видах мистецтва та музиці). Для кращого розуміння сутності педагогіки дзвонарства створили її модель, в основі якої закладено виховні функції дзвонарства (рис. 1).

Однак застосування моделі педагогіки дзвонарства в школі на уроках мистецтва стане ефективним тоді, коли вона буде підпорядкована певним освітнім цілям і завданням, які неможливо реалізувати засобами інших навчальних дисциплін. Розглянемо ширше пропоновану модель відповідно до цілей, змісту, методів і засобів навчання та виховання підростаючої генерації.

Мета виховного процесу полягає в передачі новим поколінням суспільно-історичного досвіду, забезпеченні цілеспрямованого впливу на свідомість і поведінку задля формування відповідних

установок, понять, принципів і ціннісних орієнтацій людини [5, с. 74]. Відтак мету педагогіки дзвонарства вбачаємо у всебічному розвитку особистості, забезпеченні її морально-духовного, національного, поліхудожнього, естетичного і валеологічного виховання. До основних завдань педагогіки дзвонарства відносимо такі: 1) формування національної самоідентичності, розвиток інтересу до феномену дзвонарства; 2) забезпечення духовної єдності поколінь, збереження та збагачення українських культурно-історичних надбань; 3) прищеплення шанобливого ставлення до звичаїв, традицій українців; 4) зміцнення духовного здоров'я особистості, створення умов для вибору нею своєї світоглядної позиції.

Навчально-виховний процес як закономірний і послідовний, на думку В. Марківа, полягає у виявленні закономірностей та уможливленні визначення норм, які регламентують структуру, зміст і методику організації дзвонарства, а саме виховання підростаючої особистості під впливом найрізноманітніших чинників, серед яких дзвонарські звичаї, традиції, культура; залежність результатів формування особистості від виховного впливу на її внутрішній світ (формування поглядів, переконань, ціннісних орієнтацій, емоційної сфери) відомостями про складові частини дзвонарської культури; ефективність виховання засобами дзвонарства залежить від компетентного в цій галузі майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Сутність означених закономірностей відображено у принципах виховання школярів засобами дзвонарства:

– принцип гармонійності родинного і суспільного виховання – передбачає виховання засобами дзвонарства, що починається в сім'ї та продовжується в школі, адже музика дзвонів супроводжує дитину вже від її народження й упродовж всього подальшого життя;

– цілеспрямованості – утверджує початок виховної діяльності з визначення мети. Відповідно виховання засобами дзвонарства скероване на збагачення особистості духовно-моральними, мистецько-естетичними цінностями, збагачення та закріплення знань з історії, української літератури, музикознавства, культурології, краєзнавства, релігієзнавства тощо;

– єдності навчання та виховання – означає, що в педагогічному процесі вирішальне значення має використання на уроках музичного мистецтва засобів дзвонарства під час опанування не лише знаннями, уміннями та навичками, а й найкращими моральними рисами людини;

– активності, самодіяльності та творчої ініціативності – формування інтересу і поваги учнів до дзвонарської культури загалом і її окремих складових частин (погляди, переконання, мотивація навчально-пізнавальної діяльності, актив-

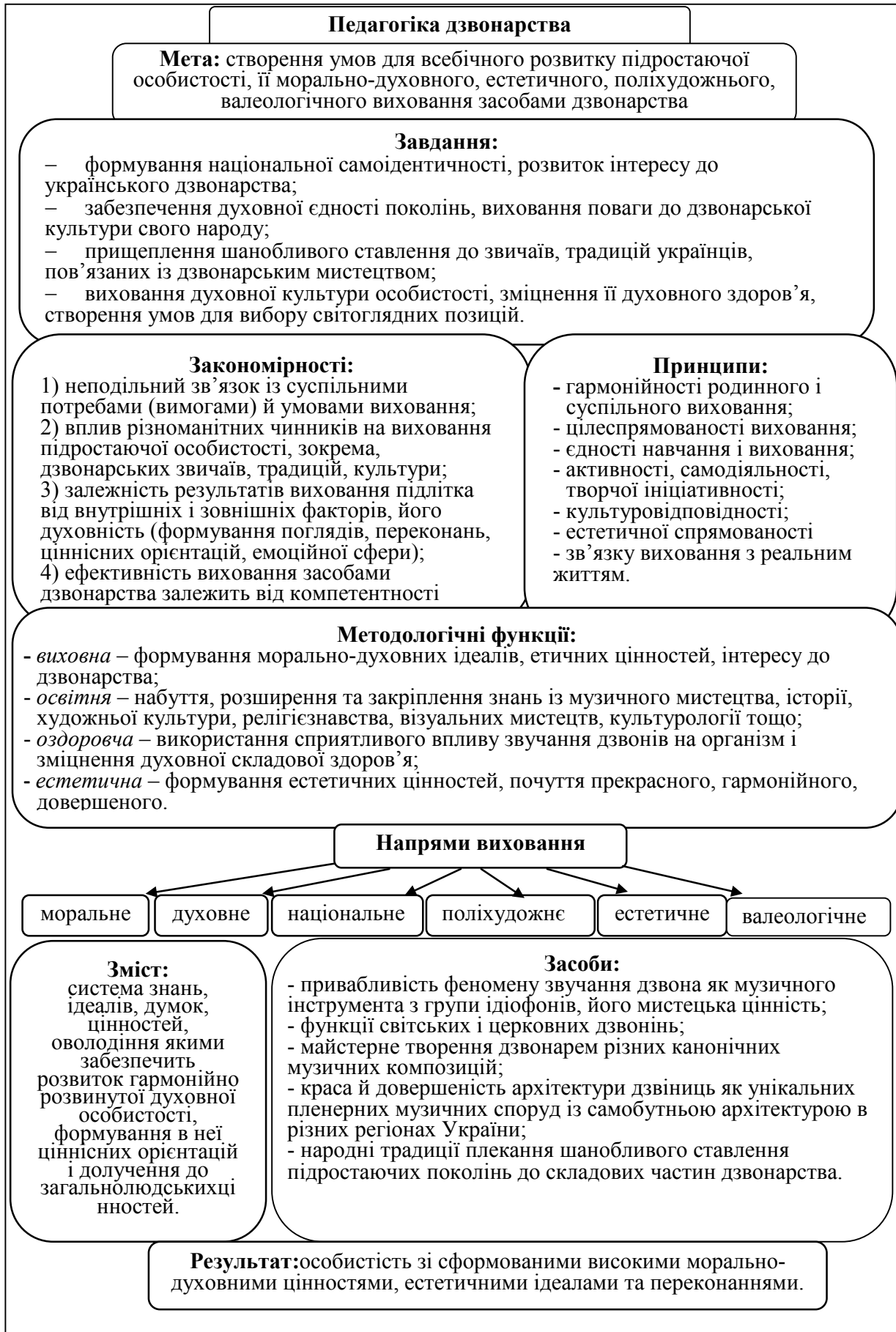

Рис 1. Модель педагогіки дзвонарства

ність у дослідженні дзвонарської культури рідного краю) зокрема;

– культуровідповідності – неподільність виховання з культурними надбаннями людства й рідного народу; знання про загальнолюдські багатства в царині духовної та матеріальної культури, про особливості розвитку і становлення дзвонарської культури, її взаємозв'язки із загальнолюдською; знаннями народу в царині дзвонарства; забезпеченням духовної єдності та спадкоємності поколінь;

– естетичної спрямованості – опертя у процесі навчання на досягнення мистецько-естетичної цінності художніх витворів дзвонарства, формування схильності учнів і студентів до його сприймання як явища з величезним потенціалом втілення прекрасного в житті людини;

– зв'язку виховання з реальним життям – проведення занять, виховних годин, відзначення традиційних релігійних свят і подій, прогнозування ознайомлення з використанням церковних і світських дзвонів у повсякденному житті українців.

У руслі прикінцевої мети виховання особистості засобами дзвонарства нами визначено такі його напрями: моральне, духовне, національне, поліхудожнє, естетичне, валеологічне. *Моральне виховання* розглядаємо як систематичне і цілеспрямоване формування моральної свідомості, розвиток почуттів, вироблення навичок і звичок моральної поведінки. На моральний розвиток особистості впливає християнське виховання, що передбачає знання з історії розвитку релігії, а також дзвонарської культури.

Духовне виховання трактуємо як узалежене від впливу зовнішніх і внутрішніх чинників, які формують світоглядні системи, життєві цінності. Віддавна церковні дзвоніння були символом духовності й уособленням духовного життя особистості, її душі. У сучасному житті щораз менше використовують обрядові форми дзвонів, відтак відбулися зміни в їхньому сприйнятті людиною, поступово забуваються народні дзвонарські звичаї й обряди. Отже, важливого значення у духовному збагаченні школярів набуває використання сприйняття звучання дзвонарських композицій дзвонів, переосмислення їхнього семантичного значення.

Національне виховання як історично зумовлену і створену в народі сукупність ідеалів, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної поведінки варто спрямовувати на організацію життєдіяльності молодого покоління, засвоєння ними кращих зразків духовної та матеріальної культури нації [1, с. 142–143]. Її складовою частиною розглядаємо українське дзвонарство і, відповідно, формуємо національну свідомість особистості, повагу до національних культурних надбань і намагання досягти духовної єдності поколінь.

Розвиток естетичних смаків у шкільному віці вирізняється здатністю до оцінювання пам'яток дзвонарської культури. Адже дзвін є високохудожнім витвором мистецтва, що продукує цінну інформацію. Відтак *естетичне виховання* засобами дзвонарства допомагає формуванню здібностей повноцінного сприйняття учнями та правильного розуміння ними прекрасного у дзвонарському мистецтві й житті, виробленню естетичних смаків та ідеалів.

Поліхудожнє виховання сприяє залученню особистості до вивчення дзвонарської культури в особливій формі художнього пізнання та творчості, а саме у формуванні художньо-естетичного тезаурусу школярів; накопиченні досвіду спілкування з різними видами мистецтв; розвитку музичних, художніх і загальних здібностей; активізації художньо-образного мислення; вихованні відповідних інтересів, смаків, морально-естетичних ідеалів, а також формуванні потреби в духовно-естетичному самовдосконаленні.

Валеологічне виховання школярів є процесом формування ціннісно-орієнтованих установок на здоров'я та здоровий спосіб життя, побудованих як невід'ємна частина життєвих цінностей і загальнокультурного світогляду особистості [4, с. 163]. Враховуючи те, що людина є частиною природи, яка є виразником духовного, носієм духовних цінностей, дзвонарські народні звичаї, традиції розглядаємо засобом плекання фізичного та духовного здоров'я підростаючого школяра.

Виховні функції педагогіки дзвонарства реалізуються в її засобах, що є певною сукупністю матеріальних і духовних надбань складових частин дзвонарської культури, виражених в образній, наочно-дійовій, знаково-сигнальній формі. Отже, їх можна використовувати в педагогічному процесі для вирішення низки виховних завдань.

З-поміж педагогічних засобів дзвонарства нами виокремлено такі:

– привабливість феномену звучання дзвона як музичного інструмента з групи ідіофонів, його мистецька цінність;

– функції світських (биття на сполох, повідомлення про віче, відзначення плинності часу годинниковими дзвонами) та церковних дзвонів (благівіст, дводзвін, тридзвін, передзвін, похоронне дзвоніння та ін.);

– краса і довершеність архітектури дзвіниць як унікальних плернерних музичних споруд із самобутньою архітектурою в різних регіонах України;

– майстерне творення дзвонарем різних канонічних музичних композицій;

– народні традиції плекання шанобливого ставлення підростаючих поколінь до складових частин дзвонарства.

Виховання засобами дзвонарства уможливорює створення кращих умов для всебічного розвитку

школярів і формування покоління людей, здатних оберігати й примножувати цінності української національної культури. Отже, *виховання засобами дзвонарства* є цілеспрямованим процесом забезпечення духовно-морального, поліхудожнього, фізично-оздоровчого розвитку підростаючої особистості, формування певних поглядів, переконань і її ціннісних орієнтацій.

Сучасне українське виховання зорієнтоване на залучення молодого покоління до відродження традицій, звичаїв, активної участі в розвитку рідної культури, в якій представлено менталітет українського народу, а саме його релігійність. Вона виявляється в різних формах буття, зокрема у народній дзвонарській обрядовості. Відтак дзвонарську культуру, традиції, що формують загальнолюдські цінності, розглядаємо складовою частиною ментальності української нації. Зміст виховання засобами дзвонарства вбачаємо у формуванні цілісної системи ідеалів, цінностей, знань, а оволодіння ними спрямовано на забезпечення усебічного і гармонійного розвитку морально-духовних рис особистості, поваги до культурних і національних святинь.

Висновки. Таким чином, педагогіка дзвонарства передбачає передовсім використання в освітній роботі зі школярами складових частин дзвонар-

ської культури, необхідних для їхнього всебічного і гармонійного розвитку. Дзвонарські народні традиції та звичаї охоплюють духовні, моральні, культурні, сімейні, оздоровчі цінності, що є значущими для зростаючої особистості в умовах сучасного шкільного виховання. Перспективою подальших наукових розвідок є розроблення педагогічної системи практичного втілення педагогіки дзвонарства у виховний процес закладів дошкільної освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гладуш В.А., Лисенко Г.І. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія : навчальний посібник. Дніпропетровськ, 2014. 416 с.
2. Кіндратюк Б.Д. Дзвонарська культура України : автореф. дис. ... докт. мист. : 26.00.01 / Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського. Київ, 2014. 46 с.
3. Кіндратюк Б.Д. Дзвонарська культура України : монографічне дослідження. Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2015. 912 с.
4. Марків В.М. Теорія виховання : навчально-методичний посібник. Кривий Ріг : КПІ, 2015. 241 с.
5. Щербань П.М. Прикладна педагогіка : навчально-методичний посібник. Київ : Вища шк., 2002. 215 с.